

a Sebhelyek a versen

a Beszélgetés Nagy Gáborral

- Pályájának indításában jelentős szerepet játszott a tragikus sorsú Baka István. A személyes kapcsolaton túl költészete is több szállal kötődik választott mesteréhez. Sőt, úgy tudom, doktori disszertációja témájának is őt választotta. Milyen inspirációk, milyen vonzódások állnak e rokonszenv háttérében?

- Körmend, Szeged, Debrecen, Budapest erőtere tart foglyul már hosszú ideje. E négyesögből Körmend, a szülőváros után sokáig Szeged jelentette második otthonomat. Szeged ifjúkorom metaforája. Ha Szeged, akkor Baka Pista, Szeged: Kincskeresőtábor, Szeged: szerelmek és barátságok, perzselő júliusi nyarak: Szeged, a hívás: Szeged. Baka Pista, Szeged. Ott voltam tizenhárom éves (akkor még féltem a várostól), aztán tizenöt, tizenhat, tizenhét... huszonéves koromig minden évben többször, s utoljára talán három-négy éve voltam Szegeden.

Szeged: Victor Hugo utca, a *Kincskereső*ben Baka Pista szerkesztőségi szobája, sokan megírták már: pipafüst, Mahler vagy Rachmaninov, esetleg Sosztakovics; írógép az asztalon, székek, heverő, poharak, vodkásüveg. A pipafüst őserdei fülledtsége, a kinti motorbögést elnyomó zene, Baka Pista fogadásra széttárt karja: alig emlékszem többre. Nem szavak, beszélgetések jutnak eszembe, hanem képek foszlányai, ízek és szagok felfelderengő fényei... S ugyanez: Szeged, Molnár utca, Baka Pista lakása, írógép, Liszt Ferenc, szekszárdi övörös, az a különös, kuncogó nevetés, egyszerre félénk és cinkos, kedélyes és visszafogott, szemérmes és dévaj.

Szeged: be nem váltott ígéretek, elporlódott emlékek városa. *Porlód*. S egy talán beváltott ígéret: a Baka István költészetéről szóló monográfia, lassú, meg-megakadó tempóban, a KLTE (itt lép, az egyetemmel Debrecen a képbe) és témavezetőm, Görömbei András tanár úr segítségével, öt év alatt készítettem el; várhatóan karácsonyra jelenik meg.

- *Lírájában rendkívül fontosnak látom a megkomponáltságot, a formai művészetet. Miért ragaszkodik a vers kötött alakzatához, a lekerekítettséghez, a tiszta rimeléshez?*

- Valóban fontos. De nem „ragaszkodom” hozzá: úgy látszik, számomra ez rendeltett; ez a forma választott engem, hogy végleg-e, nem tudom. Talán azért, mert megtanultam, mert ezt tanultam meg. Előbb sajátítottam el a verstant, mint, mondhatni, a nyelvtant. Már tizenegy éves koromban írtam bármilyen kötött formában „verset” – még ha az erősen át-bota vagy zagyvalék is volt, ami a mondatokat illeti. Egyedül tanultam, könyvből, úgyhogy mire Baka Pistát megismertem, már eldől, hogy *milyen* verset írok. S ilyen szempontból szerencsésen akadtam mesteremre, hiszen eszébe sem jutott erről, a kötött formákról lebeszélni, abban viszont nagyon sokat tudott segíteni, hogy jobban, csiszoltabban csináljam; esetenként kevésbé lekerekítetten, disszonáns hangsúlyokkal, játékosabban. Ilyen szempontból nem is érzem magam poeta doctusnak, hanem inkább poeta ludensnek: bár első ránézésre egyféle verset írok, valójában még pusztá vers-

tani szempontból is különbözik mindegyik a másiktól. Néha bosszankodom, hogy a mai olvasó, ne adj isten kritikus többnyire nem figyel erre; de ez igazából nem is feladatuk: ha már *megérik*, és szerencsére nemegyszer van rá példa, az nagy öröm egy költőnek. Arról beszélek, ami például Ady költészetében máig rejtély, ami József Attila „megértett disszonancia” kifejezéséhez is köthető: engem a kerek verstani (és mondattani, poétikai stb.) szerkezetek megtörése, kibillentése, elhajlítása érdekel. A töréspontok: sebhelyek a versen. Onnan nyílik rés a verstest belseje, bensője felé. A metrum várt vagy váratlan lassítása-gyorsítása, egyetlen szakaszon belüli megfordítása, nőrim rimeltetése himrimmel, nyolcszótagos soré hétszótagossal, a rím kiemelt poétikai funkcióba helyezése, ironikus hatása, enjambement és tiszta rím disszonanciája stb. Én ebben a játékos *íródszababban* jól érzem magam, hosszú időre semmi sem tudott elcsábítani ebből. Úgy látszik, ebben találok meg leginkább azt, amit mondani szeretnék, ami számomra mondható – vagyis ez mond ki engem leginkább, a formának ez a látszólag konzervatív-klasszikus, valójában örök, mert mindig vissza-visszatérő, újra és újra föléledő kultusza.

- *Századunk irodalomtörténetén végigtekintve számos depoetizáló, formabontó, deszakralizáló törekvést tudhatunk a hátunk mögött. Elbizonytalanodott az irodalmi érték mibenléteinek tudata, elmosódtak a költészet határai. Hogyan értelmezhető még ilyen körülmények között a mesterségbeli alázat, melyet tapinthatónak érzek lírájában?*

- Ezekről persze tudok én is mint irodalomról író, gondolkodó ember, ám saját munkáimat írva kevésbé érdekel. Úgy is mondhatnám, verset írva elhallgat bennem az irodalomtörténész. S el a szkeptikus is: verset írni nem lehet úgy, hogy közben a költészet halálán (funkcióvesztésén stb.) sopánkodunk, ahogy a zebrán áthaladva sem foglalkoztat bennünket önnön létbevetttségünk nyomorúságos tudata, s evés közben sem e tapasztalat eredendő nyelviségén, hanem a falaton rágódunk. Ez persze, így elmondva, idealizált állapot: ez a funkcióhoz-szerephez igazított sterilitás így sohasem valósítható meg. Mégis az a tapasztalatom, hogy másként látom az irodalmat költőként vagy kritikusként: más nézőpontból, más szeletét (ha esetleg egyformán reménytelennek vagy csodálatosnak is...).

A mesterségbeli alázat, ahogy fogalmazott, s ez tetszik így, mert erre határozottan mondhatom: nem idejétmúlt, ezt soha nem váltották le és nem is fogják. A művészet egyik sajátja, hogy csak céhszerűen csinálható, aki manufaktúráisan vagy nagyiparban akar művészetet termelni, az – észrevétlenül bár, de bizonyosan – „kivállalkozza” magát a művészet világából. (Talán épp ez, a céhes jelleg az, amely idegenné vált a mai korban az emberek számára, amit nem vesz be a posztmodern fogyasztó – s persze az őket konzervre szoktató konzervgyártók – gyomra; a művészetnek ezt a magában- és magáértvalóságát szeretnék sokan sokféle módon felszámolni vagy uniformizálni; ám itt nem telefonról van szó, amelyet leválthat a videofon vagy az e-mail: a szerelemhez tudnám hasonlítani; a művészet, akár a szerelem – tiszta formájában, persze – egyedi, piacosíthatatlan, uniformizálhatatlan.) Lehet persze számítógépen is szövegeket generálni, festéket fröccscenteni a színpadról a nézők arcába, és jó, hogy lehet; csak engem nem érdekel, egyetlen röpke pillanatra sem. Akinek ez kell: vegye-vigye. Aki ezt tudja: mutassa meg. Én nem leszek ott a fellépésén – nem is fogok neki hiányozni. (Végezetül: ahol az a kérdés, hogy a kiállításon elefánt-vagy tevekaki legyen a franciaágyon elhelyezve, ott ugyan engem nem

tudnak megszólítani, még sincs kifogásom az ellen, ha ezt művészetnek nevezik. A Nagy Elnevező, Név-Generátor úgysem mi vagyunk: ő más idődimenzióban él, mint mi.)

- *A Lélekvesztő című verseskötetében a megszerkesztettséget a kötet egészére kiterjesztette. Honnan jött az ötlet, hogy a sestina több száz éves műfajához nyúljon? A bonyolultsága, a szigorú keretei vonzották mint mesterségbeli próbatétel, vagy a középkorral van kapcsolatban a választása, esetleg a szintézis lehetősége ösztönözte?*

- Olvasóként kezdtek untatni a tematikus ciklusokba szervezett kötetek. Valami újat, mást kerestem. S ekkoriban kezembe akadt Szigeti Csaba kitűnő könyve, *A himfarkas bőre*, amely több fejezetben is foglalkozik a sestinával. Innen jött az ötlet, kiterjeszteni a sestina kombinatorikáját egy kötetegészre. Ez azt jelenti a gyakorlatban, hogy a sestina egymástól szétszórt rímhívói-rímválaszai mintájára kerülnek el egymás mellől az eredetileg egy ciklusba tartozó, tehát tematikailag rokon versek. Az érdekelt ebben a játékban, van-e a verseimnek olyan belső koherenciája, hogy az így egymás mellé kavarodó, eltérő tematikájú/poétikájú versek ne taszítsák egymást. S így véltem poétikailag megmutathatónak azt az ambivalenciát, disszonanciát, amely engem is jellemez: ez a szerkezet rend a rendtelenségben, rejtett koherenciájú káosz, megértett disszonancia, harmonikus széthangzás. Ha szintézisjellege erősebb, mint kaotikussága, annak én csak örülök.

- *Eddigi két kötetében egyaránt tájékozódik Latin-Amerika egzotikusnak tűnő világa, a görög mitológia és a keresztényi gondolkör irányába. Ezek első látásra egymástól távol álló minőségeket - például: bujaság, szenvedély, tradíció, kifinomultság, istenhit, alázat - hordoznak magukban. Együttes képviselőik szándékai szerint a szerteágazó hagyományok ötvözését is jelenti?*

- Ha úgy látja, ezáltal sikeresen ötvözök hagyományokat, hízelgő. Ezek olyan minőségek, amelyekre magamban rátaláltam, vagy amelyek engem megtaláltak: ha az írásaim nem is rólam szólnak, mégis magamról is elmondanak valamit. Ezek a szélsőségesen ható minőségek olyan belső feszültséget jelentenek, amely például műalkotásban nyilvánulhat meg. Ha ennek tágabb olvasata is van, s a hagyományok egyidejűségének, egymásmelletti-ségének is kifejezése, az nemcsak nincs szándékom ellen, hanem olyasvalamiről is szól, mint a sestina (poszt)modern átírata kötetformára vagy a tiszta rím és irónia vegyítése.

- *Versei többsége elégikus alaphangú. Esetenként viszont a valódi tragédiának is teret enged. A tiszta esztétikai minőségek megőrizhetők-e még korunk szinte kényszeres felülvizsgálati lázában? A groteszk kevertség és a líraiság kontrasztja kíván-e feloldást?*

- Ez így teoretikus kérdés, saját írásaimról beszélve nincsenek rá használható válaszaim. A tiszta esztétikai minőségek csak annyira mulandók, mint a tiszta emberi érzések. Onnan eredhet kétségbevonásuk, hogy az irodalom kifejezési lehetőségei, tagadhatatlan, az idők folyamán szűkültek valamelyest. (Más szempontból bővültek is, persze...) Bizonyos formák, ha megújítva-átformálva is, minduntalan visszatérnek: ez nem csupán irodalmi törvényszerűség, igaz - hogy egy extrém példát említsek - a sakra is: a húsz-harmincas években „végleg” eltemetett megnyitások tértek vissza mostanság a nagymesterek játszmáiba. Egyszer csak játszhatónak bizonyul a régóta játszhatatlannak hitt.

A tiszta minőségek - miként a nagyobb ellenállás - felé törekedni kell: ár ellen úszva érni a túlsó partra, igazi művészi feladat. Vagy csak oldalvást a sodrás ellenében: né-

mi hangnemi kevertség árán szólaltatni meg egyetlen tisztán zengő hangot... A különböző disszonáns szólamok feloldása nem is annyira a műben következik be, mint inkább az olvasóban, ha ő is úgy akarja, ha szüksége van e feloldásra. Ebből a szempontból talán nyitottak a verseim, abban bízom.

- *Lírájának a kulturális krízist megszólaltató hangja is erős. Ebből a megközelítésből kiindulva mennyiben tekinti poézisét „századvéginek”, illetve „ezredvéginek”?*

- Erősen elméleti kérdés, a saját írásaimra így még nem gondoltam. Teoretikus választ tudok adni: verseim korszerűtlenek, amennyiben a krízist nem szimulálják, képezik le teljes egészében. (De hát mai posztmodern íróinkról is sorjában kiderült, hogy több szempontból is őrzik a modernség illúzióit, reményeit.) Korszerűek akkor, ha arra gondolunk: a posztmodern nem váltotta le a modernséget, miként - szabadon idézve Görömbei Andrást -, szemben a természettudományokkal, egyetlen irodalmi korszak sem tudja leváltani vagy felülmúlni az előző paradigmát. A sestinaforma erről a hitemről is tanúskodik: békésen megfér a modernség és a középkor szemlélete egy kötetben.

- *Újabban prózát ír: egy kisvárosi történeteket egybefogó novellacikluson dolgozik. A témaválasztás, a kisvárosi miliő a század első felének epikáját idézi fel. Valóban ebben a hagyományban kell-e keresnünk az előképet?*

- Hogy hol „kell”, azt én nem tudhatom. Annál is inkább nem, mivel előttem is tisztázatlan, túlságosan friss dolog még a prózairás. Baka Pista sokszor mondogatta: harmincéves kor előtt nem szabad prózát írni. A számtalan ellenpélda dacára van ebben valami igazság. A prózát ugyanis az emlékezetnek kell először *megdolgoznia*, máskülönben túl keménynek bizonyulhat az anyag... Olyan ciklust tervezek, amelyben különböző elbeszélők történeteiből a hetvenes-nyolcvanas évek kisvárosi élete elevenedhetne meg. Csak részben önéletrajzi, többségében inkább baráti beszélgetések során hallott történetek ezek, amelyeket addig forgatok, amíg első el- vagy kibeszélője sem ismer rá, mégis képes a szöveg arról a közegről vallani, amilyen általában a kisvárosoké, mindenesetre azé a városé, ahol én éltem - Körmenről van szó, hiába is kerülgetném -, számomra legalábbis ilyesmi volt. S ha ez aztán az egész nemzet akkori közérzetéről és lelkeről, közösségéről és fájdalomáról is mond valamit, akkor igazán megérte a kalandozás... Ha mindez olyan formát kever ki magának, aminek előzményei a századelőig nyúlnak vissza - s az első két novellámban éreztem is ennek a nyomait -, én nem bánom. Amúgy is sokféle hang összhangzataként tudom csak elképzelni a kötetet, egyetlen auktorialis elbeszélőnek nem is tudnám odaadni a történeteket, hiszen azok is sokfélék: jelentéktelenebbek és érdekesebbek, harsányabbak és csendesebbek, nekem pedig nincs egyetlen ilyen univerzális elbeszélőm, mint ahogy, azt hiszem, megtalált prózai nyelvem sincs még.

A megvalósítástól még mesze vagyok, hisz eddig két és fél elbeszélésnél tartok, s még magam előtt is annyira homályosak a ciklus kontúrjai, hogy erről most többet nem is tudok mondani, talán máskor, később, ha lesz még rá alkalom...

Papp Endre